

مقاله پژوهشی
اصلی
Original
Article

بررسی محتوایی رساله‌های مدیریت و خط مشی‌گذاری فرهنگی^۱

امیر اعظمی^۲

چکیده

هدف: تاکنون رساله‌های متعددی در حوزه مدیریت و خط مشی‌گذاری فرهنگی در کشور انجام شده که هر کدام از آنها سعی داشته‌اند تا از زاویه‌ای متفاوت به این موضوع مهم بپردازند. بر همین اساس، پژوهش حاضر سعی کرد تا با بررسی محتوایی رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و خط مشی‌گذاری فرهنگی به روش فراترکیب، تحلیلی جامع از یافته‌های این رساله‌ها ارائه دهد. **روش:** پژوهش حاضر از نوع تحقیقات توسعه‌ای است و با مرور کلیه رساله‌های مرتبط با موضوع پژوهش در دانشگاه‌های منتخب که رشته‌های مرتبط را داشته‌اند، تعداد ۵۰ رساله به عنوان نمونه پژوهش، انتخاب و با بهره‌برداری از روش فراترکیب (رویکرد هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو) بررسی محتوایی انجام شده است. **یافته‌ها و نتایج:** بر اساس تحلیل انجام‌شده، مقولات اصلی استخراج‌شده شامل بستر اجرای خط مشی فرهنگی، چالش‌های خط مشی‌گذاری فرهنگی، اصول مفهومی در خط مشی‌گذاری فرهنگی، مؤلفه‌های فرهنگی در خط مشی‌گذاری فرهنگی، الگوهای خط مشی‌گذاری فرهنگی و در نهایت، کاربردهای خط مشی‌گذاری فرهنگی می‌باشند.

واژگان کلیدی: فرهنگ، خط مشی‌گذاری، خط مشی‌گذاری فرهنگی، فراترکیب.

❖ تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۲/۲۶

۱. در بخشهایی از این مقاله، از برخی داده‌های طرح پژوهشی «فراترکیب رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و سیاست‌گذاری فرهنگی» که در پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی به انجام رسیده، استفاده شده است.

۲. دکترای مدیریت دولتی، گرایش تصمیم‌گیری و خط مشی‌گذاری عمومی، دانشگاه تهران. نشانی: تهران؛ پل نصر، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران. نمابر: ۸۴۲۲۲۵۴۵ / amiraazami@ut.ac.ir

الف) مقدمه

فرهنگ، رسوب شناخت^۱ و ارتباطات در یک جمعیت انسانی است (آدیلازارد و همکاران، ۲۰۲۴). محققان اغلب با استفاده از ملیت و عواملی چون مذهب و طبقه اجتماعی می‌توانند افراد را به فرهنگهای کاملاً قابل شناسایی نیز تقسیم کنند. افرادی که به شیوه‌های مختلف معیشت متکی‌اند، می‌توانند فرهنگهای متفاوت ایجاد کنند (یاتس و دی‌اولیورا،^۳ ۲۰۱۶). فرهنگ، مجموعه‌ای از سنتهای آموخته‌شده و سبکهای زندگی مشترک بین اعضای یک جامعه است. فرهنگها، ویژگی‌های فیزیکی خاص گروه مربوطه (مانند لباس، زیورآلات، خانه‌ها و ابزار) را در خود جای می‌دهند. در حقیقت، عناصر فرهنگی شامل اشیای نمادین‌اند که مفاهیم انتزاعی را نشان می‌دهند. فرهنگ، نشان‌دهنده راهی برای سازگاری و بقای فرد در محیط‌های خاص است؛ با این حال، فرهنگ پویاست و تغییرات فرهنگی به طور مداوم مشاهده می‌شود. (روسلو و همکاران، ۲۰۲۳)

تصمیم‌گیری را می‌توان جوهره مدیریت دانست؛ به این دلیل که مدیریت در ایفای نقش تصمیم‌گیری تجسم عینی یافته و به واسطه آن، علم و هنر مدیریت نمایان می‌شود. تصمیم‌گیری را می‌توان در تمامی نهادها، سازمانها، مؤسسات و شرکتهای ریز و بزرگ مشاهده کرد که در هر مورد، مصالحی متناسب در نظر گرفته می‌شود (حاجی ملایری، ۱۳۹۵). اهمیت تصمیم‌گیری تا بدانجاست که فقدان نظامی منسجم و نظام‌مند در خصوص تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی فرهنگی می‌تواند به بروز پیامدهای ملموسی در عرصه مدیریت کشور منجر شود. این پیامدها مقطعی نیست و معمولاً از بی‌نظمی در گردش کار فرهنگی جامعه و سایر نظامهای اجتماعی وابسته به آن تا سنگ‌اندازی در مسیر نظام تقسیم کار اجتماعی و فرهنگی می‌تواند استمرار داشته باشد (پورعزت و همکاران، ۱۳۹۲). سیاست^۵ فرهنگی بخشی از راهبردها و اقدامات دولت است و تعبیر جامعه‌شناختی از سیاست فرهنگی، به اصول کلی و راهبردهای عملیاتی حاکم بر نوع فعال نهاد اجتماعی در امور فرهنگی اشاره دارد و در جمهوری اسلامی ایران (از ابتدای شکل‌گیری تا تمامی سالهای تأسیس) سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای تعالی و توسعه فرهنگی از اولویتهای رسمی اعلام شده است. (بیات و یحیایی، ۲۰۲۲)

1. Precipitate of Cognition

2. Adilazuarda, Lavania, Dwivedi & Choudhury

3. Yates & De Oliveira

4. Rosselli, Uribe, Ahne & Shihadeh

۵. سیاست و خط‌مشی، هر دو مترادف در نظر گرفته شده‌اند؛ لذا هر دو تداعی‌گر Policy و نه Politics می‌باشند.

آنچه با عنوان خط مشی گذاری مطلوب از آن یاد می‌شود، ثمره توجه به نقش معیارهای اخلاقی و آموزه‌های دینی و اعتقادی است. البته باید این مهم را مد نظر داشت که با وجود اشتراکات (کم و بیش) بین فرهنگها، فرهنگ هر جامعه، مختص و مستقل بوده و لذا سازوکارهای خاص خود را نیز دارد. با لحاظ تعریف شورای عالی انقلاب فرهنگی (مرجع رسمی و تصمیم گیرنده کلان فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران) از واژه خط مشی فرهنگی یا همان سیاست فرهنگی، باید گفت که خط مشی گذاری با محیط خود رابطه دوسویه دارد؛ یعنی هم بر محیط اطراف خود تأثیرگذار است و هم از آن تأثیر می‌پذیرد؛ لذا در مطالعه روی خط مشی می‌توان از آن به عنوان متغیری مستقل یا وابسته یاد کرد. (انصاری و همکاران، ۱۴۰۰)

در دنیای امروز که موضوعات جامعه به نوعی (مستقیم و غیر مستقیم) به مقوله فرهنگ مرتبط می‌باشند، علم و هنر برقراری تعامل و تبادل میان خط مشی گذاری و فرهنگ و نیز به کارگیری مدیریت و اتخاذ خط مشی در عرصه فرهنگ، به نوعی نیاز اساسی و بین رشته‌ای تبدیل شده است (رمضانی و همکاران، ۱۳۹۸). حوزه خط مشی، بخشی از نظام خط مشی است که حول مسائل اساسی سازماندهی شده است؛ که برخی بر پایه فرهنگی حوزه‌های خط مشی تمرکز می‌کنند. وقتی سازمانها شرایط خاصی را به عنوان مشکلات تعریف کرده، گزینه‌های خط مشی را توسعه می‌دهند و تصمیم می‌گیرند با کدام سازمانهای دیگر سروکار داشته باشند، به شدت تحت تأثیر نظریه‌های فرهنگی (بورستین، ۱۹۹۱) و تفاوت فرهنگی (مولر و همکاران، ۲۰۰۹) قرار می‌گیرند.

یکی از دغدغه‌های اصلی در حوزه خط مشی گذاری فرهنگی، بهره‌گیری از نوعی زاویه دید راهبردی به منظور یافتن گلوگاهها و نقاط اهرمی است تا با تکیه بر آن نقاط بتوان همگرایی لازم را در دیگر مؤلفه‌های فرهنگ نیز به وجود آورد؛ زیرا خط مشی گذاری صحیح فرهنگی، اجرای درست و نیز ارزیابی کاربردی امور و برنامه‌های مرتبط با مسائل فرهنگی می‌تواند نقشی برجسته را در ایجاد و نهادینه کردن ارزشهای سازنده فرهنگی در کشور ایفا کنند. (رستخیز، ۱۴۰۱)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، در کنار مقوله ماهیت فرهنگی انقلاب اسلامی، مقوله جدیدی با عنوان توسعه فرهنگی نیز از طریق تشکیل سازمانهای مربوطه مورد توجه قرار گرفت. اما جدای از آمار و ارقام و گزارشهای فرهنگی، آنچه به وضوح در فضای

1. Burstein

2. Muller, Spang & Ozcan

فرهنگی جامعه قابل رؤیت و تأمل است، عدم کارآمدی لازم و برجسته سازمانها و نهادهای فرهنگی متولی امور مربوطه می‌باشد. در بطن گزارش و پژوهشهای مرتبط که در حوزه فعالیتهای فرهنگی کشور انجام شده، ردپای ضعف عملکردی و مدیریتی سازمانهای فرهنگی، بیشتر از عوامل دیگر به چشم می‌آید (قربانی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶)؛ بنابر این، موضوع خط مشی‌گذاری فرهنگی مهم است و فرهنگ روی خط مشی‌گذاری تأثیر بسزایی دارد. (آنتون، ۱۹۶۹)

موارد یادشده و سایر موارد بیان نشده و نهفته در دل گزارشها و پژوهشهای مربوطه؛ حکایت از جایگاه نامطلوب فرایند خط مشی‌گذاری فرهنگی در کشور دارد. در این کم‌کاری و ضعف، می‌توان هم جامعه دانشگاهی را به دلیل کم‌کاری و به‌روز نشدن در مقوله خط مشی‌گذاری فرهنگی با لحاظ شرایط بستر جامعه اسلامی ایران مقصر دانست و هم متولیان خط مشی‌گذاری فرهنگی جامعه را که آن‌چنان که باید و شاید از منابع و امکانات در اختیار برای ارتقای سطح خط مشی‌گذاری فرهنگی در کشور در بخشهای مختلف حمایت نکرده‌اند. با بررسی نیازها، مشکلات و مسائل جامعه، کم‌وبیش می‌توان رد پای خط مشی‌گذاری فرهنگی را دید؛ این بدان معناست که صرف انجام خط مشی‌گذاری فرهنگی به سبک و سیاق سنتی و غیر چارچوب‌مند، نه تنها راه حل مطلوبی نیست؛ بلکه در بیشتر موارد، باعث بدتر شدن اوضاع نیز شده است.

مطالب یادشده بیانگر ضرورت پرداختن به مقوله خط مشی‌گذاری فرهنگی با دیدی علمی، گسترده و نظام‌مند است تا از این طریق بتوان با بهره‌گیری از یکی از روشهای فرامطالعه (فرا ترکیب)، به دیدی جامع و شفاف از وضعیت فعلی در این خصوص دست یافت. به همین سبب، در این پژوهش سعی بر آن است تا با استفاده از رویکرد فرا ترکیب، تحلیلی جامع از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های انجام‌شده در سطوح عالی تحصیلات تکمیلی و در حوزه مورد مطالعه ارائه شود؛ بنابر این، با هدف برداشتن قدمی در راستای بهتر شدن فرایند خط مشی‌گذاری فرهنگی و نیز روشن کردن یک مسیر مناسب به منظور هدایت بهتر پژوهشهایی که در آینده، پژوهشگران این حوزه انجام خواهند داد؛ مسئله اصلی پژوهش حاضر، یافتن پاسخ مفید و عملکردی برای این سؤال است که: حوزه‌های کلان رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و خط مشی‌گذاری فرهنگی چیست؟

۱. مبانی نظری

یک) فرهنگ

فرهنگ می‌تواند معانی زیادی داشته باشد. ما با واژه «فرهنگ» به روشهای بی‌شماری از زندگی اشاره می‌کنیم که توسط گروه خاصی از مردم به نمایش گذاشته می‌شوند؛ روشهایی که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند و آن گروه را از دیگران متمایز می‌کنند (باتس و دی‌اولیویرا، ۲۰۱۶). فرهنگ، چندوجهی و به معنای چیزهای مختلف برای افراد مختلف در زمانهای مختلف است؛ برخی از معانی متعدد و اغلب به طور ضمنی کاربرد فرهنگ عبارتند از: «میراث فرهنگی»، مانند هنر، موسیقی و عادات غذایی؛ «تعاملات بین فردی» بین افراد با پیشینه‌های مختلف (مانند روشهای صحبت در یک جلسه یا هنجارهای ادب) و «روشهای زندگی» گروهی از مردم که آنها را از سایر گروه‌ها متمایز می‌کند. همچنین توصیفهای جامعه‌شناختی متنوعی از فرهنگ وجود دارد؛ برای مثال، پارسونز (۱۹۷۲) آن را الگوی ایده‌ها و اصولی توصیف کرده که به طور انتزاعی مشخص می‌کند مردم چگونه باید رفتار کنند، اما این کار را به روشهایی انجام می‌دهند که نسبت به آنچه مردم می‌خواهند، عملاً مؤثر باشد. با این حال، اینها نیز برای توضیح دادن، بسیار سطح بالا و سخت‌اند. پیچیدگی‌های بیشتر به این دلیل به وجود می‌آیند که مصداق فرهنگ لزوماً در موقعیت قرار دارد. هر فرد و گروهی در تقاطع فرهنگهای متعددی قرار دارند که بر اساس وابستگی‌های سیاسی، حرفه‌ای، مذهبی، منطقه‌ای، طبقاتی و سایر وابستگی‌هایشان تعریف می‌شوند و این فرهنگها بر اساس موقعیت، معمولاً بر خلاف گروه (های دیگر) مورد استناد قرار می‌گیرند. (آدیلازارد و همکاران، ۲۰۲۴)

فرهنگ را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای از معانی به اشتراک گذاشته شده توسط افراد در مکان و زمان معین تعریف کرد. این تعریف بر این واقعیت تأکید می‌کند که فرهنگ اساساً روان‌شناختی است؛ زیرا مجموعه استانداردهای مشترکی را برای درک، ارزیابی، تعامل و عمل ارائه می‌دهد. این به معنای نادیده گرفتن نقشهای حیاتی مصنوعات مادی و نهادهای اجتماعی در شکل‌دهی فرهنگ نیست، بلکه تأکید بر این است که تأثیرات آنها از طریق فرایندهای روان‌شناختی ادراک، تفکر و استدلال جریان دارد. از آنجا که فرهنگ در ذهن عمل می‌کند، عناصر زمینه‌ای می‌توانند مفاهیم فرهنگی مختلفی را در حافظه فعال کنند که سپس بر ادراک، قضاوت و رفتار تأثیر می‌گذارد. به طور خلاصه، فرهنگ از طریق قرارگرفتن در معرض فرایندهای اجتماعی، نهادها و مصنوعات فرهنگی مشترک،

«برنامه‌ریزی جمعی ذهن» را فراهم می‌کند (شاویت و بارنس،^۱ ۲۰۲۰). فرهنگ شامل شیوه‌های تفکر، احساس و رفتار است که در آن می‌توان سه مؤلفهٔ بازنمایی درونی، بعد رفتاری و عناصر فرهنگی را شناسایی کرد. بازنمایی درونی فرهنگ، ذهنی و شامل شیوه‌های تفکر و احساس، دانش، ارزشها، نگرشها و باورهاست. بعد رفتاری نشان‌دهندهٔ نحوهٔ ارتباط ما با دیگران و تغییر رفتار ما در زمینه‌ها و شرایط مختلف است. (روسلی و همکاران، ۲۰۲۳)

دو) خط مشی‌گذاری فرهنگی

هاولت و موخرجی^۲ (۲۰۱۴) خط مشی را مجموعه‌ای از تلاشهای شکل گرفته توسط دولت‌ها و حکومتها برای تغییر جنبه‌های رفتاری اعضای خویش و نیز کل جامعه، با هدف رسیدن به برخی اهداف مشخص می‌دانند. در واقع؛ خط مشی از دید آنان، ترکیبی کاربردی از اهداف و ابزارهاست که از طریق برخی فرایندهای تصمیم‌گیری تطبیق می‌یابد. این خط مشی‌های عمومی می‌بایست به صورت مستمر و پیوسته و در تناسب با تغییرات شرایط محیط تجربی و نیز شرایط زمینه‌ای خویش، اصلاح، تغییر و تطبیق یابند و از این دریچه، مبتنی بر حقایق و دانش باشند (مارومه،^۳ ۲۰۱۶). با این توضیح، می‌توان فرایند خط مشی‌گذاری را تبلور خواسته‌ها و انتظارات اعضای جوامع از دولت‌ها و دولتمردان در راستای تدوین خط مشی‌های متناسب در قالب تصمیم‌گیری (به صورت برنامه یا قانون) دانست (الوانی،^۴ ۱۳۸۷). از این رو، می‌توان اجزای تشکیل‌دهندهٔ خط مشی عمومی را مواردی از قبیل ارزشها، ایدئولوژی و ساخت سیاسی - اجتماعی حاکم بر جامعه دانست. (الوانی و شلویری،^۵ ۱۳۹۵: ۶)

یکی از انواع مهم و برجستهٔ خط مشی‌های عمومی در جوامع مختلف، خط مشی‌های فرهنگی می‌باشند. شاید بتوان دلیل اهمیت والای خط مشی‌های فرهنگی را در صبغهٔ فرهنگی آن جستجو کرد. به عبارت دیگر؛ معناسازی^۶ هستهٔ اصلی تمام سازوکارهای فرهنگی مؤثر بر توسعهٔ خط مشی است. فرهنگ، شامل ایده‌ها و ایدئولوژی‌ها،^۷ ارزشها و مفاهیم و نظریه‌ها،^۸ دسته‌بندی‌ها،^۹ باورها و نگرشها،^{۱۰} نظرات و هنجارها،^{۱۱} طرح‌واره‌ها و پارادایم‌های

-
1. Shavitt & Barnes
 2. Howlett & Mukherjee
 3. Marume
 4. Meaning-Making
 5. Ideas & Ideologies
 6. Values & Concepts & Theories
 7. Categories
 8. Beliefs & Attitudes
 9. Opinions & Norms

شناختی،^۱ قابها،^۲ گفتمان،^۳ زبان گفتاری، نوشتاری یا اشاره‌ای^۴ و هر شیء مادی^۵ که به آن معنا تعلق می‌گیرد، می‌شود (بلاوند و همکاران، ۲۰۱۴: ۱۵۰-۱۳۰). اگر خط مشی فرهنگی را یک خط مشی عمومی بدانیم، این نوع از خط مشی در واقع پدیده‌ای نسبتاً جدید (بالیکو و واتسون، ۲۰۲۰: ۲۰۷) و راهی برای انجام اموری مشخص به سبک و سیاقی معین و مبتنی بر اصولی معین است (آلاسوتاری و کانگاس، ۲۰۲۰: ۸) که تجلی‌بخش تاریخچه ملت‌ها و شیوه حکمرانی کشورهاست. خط مشی فرهنگی در هر کشوری، بنا بر تفاوتهای بافت، بستر و محیط آن کشور در قیاس با سایر کشورها، متفاوت است. بر اساس مطالب بیان‌شده، می‌توان گفت که خط مشی‌گذاری فرهنگی فراتر از تصمیمات و برنامه‌های عمومی با اهداف فرهنگی بوده و خط مشی‌های دارای تبعات و تأثیرات فرهنگی را نیز شامل می‌شود (دوبویس، ۲۰۱۳: ۹). به همین دلیل در نظام جمهوری اسلامی ایران و بنا بر نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی (مرجع رسمی، تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر کلان در مقوله فرهنگ در کشور در حوزه‌های خط مشی‌گذاری، تدوین ضوابط و نظارت)، خط مشی‌گذاری فرهنگی تبلور اجماع رسمی مسئولان کشور در تشخیص، تدوین و تعیین اولویتهای اصلی و برجسته مسائل فرهنگی کشور است، البته منوط به تناسب خط مشی‌ها با ارزشها و باورهای دینی جامعه اسلامی. (انصاری و همکاران، ۱۴۰۰)

از آنجا که دولتها با استفاده از قوه قهریه می‌توانند نسبت به نوسازی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی جامعه مبادرت کنند؛ لذا خط مشی‌گذاری فرهنگی، از مهم‌ترین اقدامات دولتها در هنگام تغییر صورت‌بندی جامعه (از وضعیت سنتی به مدرن) محسوب می‌شود (استوار، ۱۴۰۰). ایجاد مؤسسات فرهنگی در سال ۱۹۵۵ میلادی آغاز شد. اگرچه تا آن زمان هرگز وزارت فرهنگ وجود نداشته؛ اما عملکردها و اقدامات سیاست فرهنگی دهه‌های اول، دامنۀ بسیار مشابهی را دنبال کرده و روند روبه‌رشدی داشته است تا اینکه با شروع دهه ۱۹۸۰ و تا حدی تحت تأثیر دولتهای محلی، نقش نهادهای فرهنگی از متولی سیاست فرهنگی محدود شدند تا رویکرد دولت به عنوان تسهیل‌کننده را بازتولید کنند. (گایو و همکاران، ۲۰۲۴: ۱۰)

-
1. Cognitive Schema & Paradigms
 2. Frames
 3. Discourse
 4. Spoken, Written, or Signed Language
 5. Material Object
 6. Beland, Morgan & Howard
 7. Ballico, Watson
 8. Alasuutari & Kangas
 9. Dubois
 10. Gaio, Joffe, Hernandez-Acosta & Dragicevic Sestic

ب) روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، پژوهش توسعه‌ای با صبغه کیفی است که با بهره‌گیری از روش فراترکیب انجام شده است. در فراترکیب، محقق به دنبال بررسی عمیق مطالعات گذشتگان است (شفیعی و همکاران، ۲۰۲۰). در این روش برای ادغام داده‌ها و یافته‌ها می‌توان صرفاً از مطالعات کیفی یا ترکیبی از کمی و کیفی استفاده کرد (اشنایدر^۱ و همکاران، ۲۰۲۰). در واقع؛ در روش فراترکیب، به تجمیع کیفی مطالعات کمی و کیفی گذشته پرداخته می‌شود (مانیموزی و سرینیواسان، ۲۰۱۸). فرایند فراترکیب پژوهش حاضر بر اساس روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (تدوین سؤال پژوهش،^۲ طراحی ادبیات نظام‌مند،^۳ جستجو و انتخاب متون مناسب،^۴ استخراج اطلاعات متون،^۵ تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی،^۶ کنترل کیفیت،^۷ ارائه یافته‌ها^۸) می‌باشد.

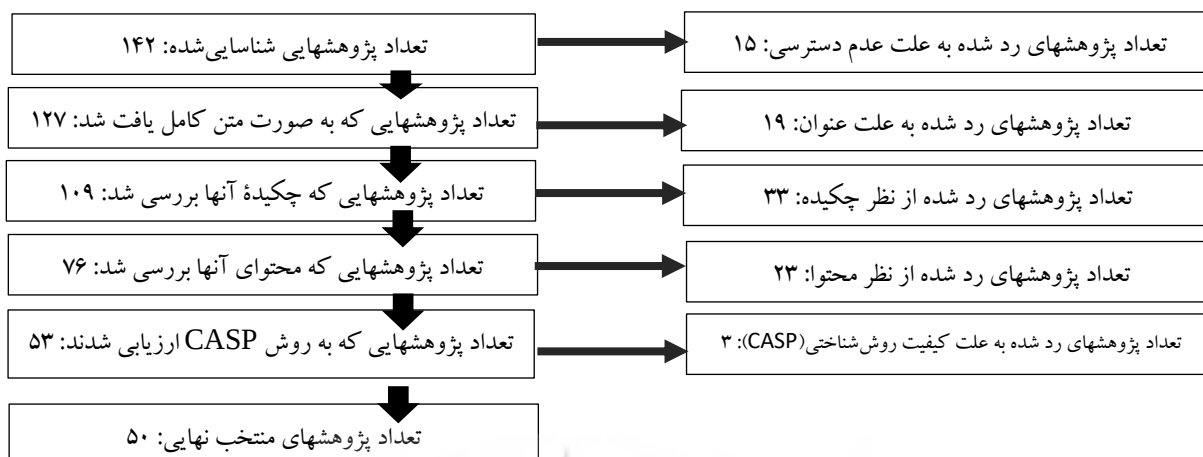
1. Schneider
2. Manimozhi & Srinivasan
3. Setting the Research Question
4. Systematic Literature Review
5. Searching and Selecting Appropriate Texts
6. Data Extraction from the Texts
7. Analysis & Combining the Qualitative Findings
8. Quality Control
9. Findings Presentation

شکل ۱: مراحل فراترکیب

مرحله اول: در این مرحله و با توجه به اهداف، سؤال اصلی پژوهش طراحی شده که عبارت است از: حوزه‌های کلان رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و خط مشی‌گذاری فرهنگی چیست؟

مرحله دوم: در این مرحله با جستجو در مطالعات انجام‌شده، به مرور جامع پیشینه موضوع پرداخته شده است. با هدف مرور نظام‌مند مطالعات برای رسیدن به داده‌های فراترکیب حاصل از نوشتار مطالعات پیشین، انتخاب دقیق کلیدواژه‌های مربوطه به موضوع پژوهش در دستور کار قرار گرفت. به همین منظور، کلیدواژه‌گانی همچون: «سیاست‌گذاری»، «خط مشی»، «فرهنگ»، «مدیریت فرهنگی»، «خط مشی فرهنگی» و نیز «سیاست‌گذاری فرهنگی» در بازه سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ در پایگاه‌های مربوطه بررسی و تعداد ۱۴۲ منبع مرتبط شناسایی شد.

مرحله سوم: در این مرحله، منابع استخراج‌شده از مرور نظام‌مند مطالعات پیشین و تحلیل اسنادی، طبق پروتکل فراترکیب پایش شد تا در نهایت، منابع اصلی مشخص شوند. این اسناد و مدارک، شامل همه رساله‌های در سطوح عالی تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌های مدنظر پژوهش بوده است. جامعه پژوهش مذکور شامل همه رساله‌های ارائه‌شده در حوزه مذکور در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ و در دانشگاه‌هایی که در شهرهای تهران، قم و مشهد دارای رشته‌های دانشگاهی مرتبط با حوزه خط مشی‌گذاری و نیز مدیریت فرهنگی می‌باشند، است؛ که در نهایت، ۵۰ عدد پایان‌نامه و رساله دارای محتوای همسو با اهداف این پژوهش برای تحلیل و بررسی انتخاب شدند. فرایند انتخاب در شکل ۲ آورده شده است.

شکل ۲: فرایند انتخاب منابع

مرحله چهارم: در این مرحله و به منظور استخراج داده‌ها و اطلاعات رساله‌ها، گزاره‌های کیفی مرتبط با خط مشی گذاری فرهنگی و مدیریت فرهنگی از درون یافته‌های رساله‌ها استخراج و کد گذاری شد. بعد از شناسایی رساله‌های مد نظر، متن این پژوهش‌ها به عنوان یک داده کیفی برای پاسخگویی به پرسش پژوهش در نظر گرفته شده است.

مرحله پنجم: در این مرحله به تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌ها پرداخته شده است. بدین منظور از فرایند کد گذاری استفاده شده است؛ بدین ترتیب که ابتدا کدهای مقدماتی از متن منبع استخراج شده (کد گذاری مرتبه اول) و سپس به منظور شکل دهی کد گذاری اولیه، روی کدهای اولیه کد گذاری مرتبه دوم صورت گرفته و در نهایت، روی کد گذاری اولیه به دست آمده از کد گذاری مرحله دوم، کد گذاری دیگری انجام شده تا مقوله‌ها به دست آیند. در ادامه و در قالب جدول ۱، نمونه‌ای از آن آورده شده است.

جدول ۱: نمونه‌ای از کد گذاری اولیه استخراج شده

منابع	کد گذاری اولیه	واحد معنایی
۲TEO	نهادینه شدن فرهنگ ایمان و توکل به خدا	مسئولان هم موظف‌اند با توکل به خداوند و با تکیه بر مردم، در هر دو عرصه اقتصاد و فرهنگ، مجاهدانه وارد میدان عمل شوند.
۲TEO	ارتقای فرهنگ نقد و نقدپذیری	نقدی و استفاده از نقد برای موفقیت در اجرای خط مشی‌های فرهنگی
۲TEO	پرهیز از القای عجز و ناتوانی در مردم	اصل القای توان و اعتماد به جای تلقین عجز، ناتوانی و ضعف
۲TEO	عدالت زبانی و راستگویی در اجرای خط مشی‌های فرهنگی	مراقبه زبانی، کنترل زبان، سخن محکم، تأثیر زبان بر ایمان، دقت زبانی، منطق صواب، راستگویی، تأکید بر بیان مروج وحدت، همگرایی و همدلی
۲TEO	پرهیز از دروغ‌گرایی و ارتقای فرهنگ اعتماد	

بررسی محتوایی رساله‌های مدیریت و خط مشی‌گذاری... ۳۳

مرحله ششم: این مرحله به عنوان کنترل کیفیت نیز شناخته شده است. در این مرحله پس از آماده شدن یافته‌های منتج از فراترکیب نتایج کیفی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاهی، این یافته‌ها توسط خبرگان پژوهش^۱ از بعد کنترل کیفی تأیید شدند.

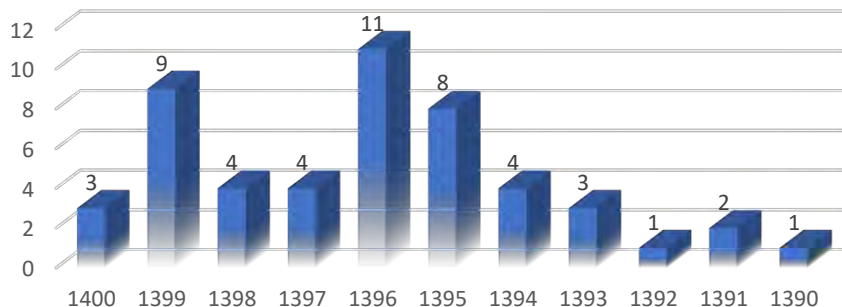
مرحله هفتم: در آخرین مرحله به ارائه یافته‌های حاصل از بررسی منابع گردآوری‌شده مرتبط با موضوع «مدیریت و خط مشی‌گذاری فرهنگی» پرداخته شده است.

ج) یافته‌های پژوهش

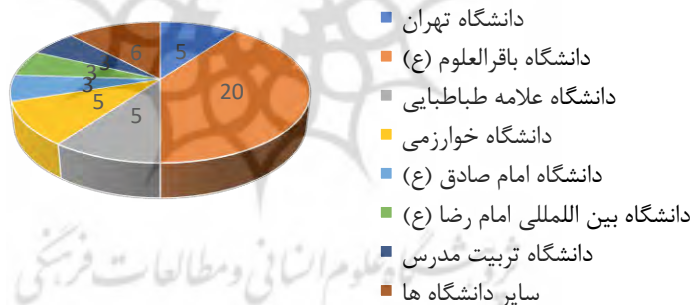
همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد؛ از بعد زمانی و از میان رساله‌های منتخب، سه رساله در سال ۱۴۰۰، ۹ رساله در سال ۱۳۹۹، چهار رساله در سالهای ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، ۱۱ رساله در سال ۱۳۹۶ و سایر رساله‌ها نیز در سال ۱۳۹۵ و پیش از آن دفاع شده‌اند. از میان رساله‌های منتخب، از منظر پراکندگی (دانشگاه محل تحصیل دانشجویان متولی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها)، پنج رساله مربوط به دانشگاه تهران، ۲۰ رساله مربوط به دانشگاه باقرالعلوم،^۲ پنج رساله مربوط به دانشگاه علامه طباطبائی، پنج رساله مربوط به دانشگاه خوارزمی، سه رساله مربوط به دانشگاه امام صادق، سه رساله مربوط به دانشگاه تربیت مدرس، سه رساله مربوط به دانشگاه بین‌المللی امام رضا و شش رساله دیگر نیز در سایر دانشگاه‌های کشور دفاع شده‌اند. (نمودار ۱ و ۲)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. این کار توسط گروهی از متخصصان دانشگاهی و تجربی حوزه خط‌مشی‌گذاری فرهنگی انجام شده است.
۲. یکی از دلایل بالا بودن تعداد رساله‌های خط‌مشی‌گذاری فرهنگی در دانشگاه باقرالعلوم (ع)، وجود دپارتمان علمی سیاست‌گذاری فرهنگی در این دانشگاه در مقطع دکتری است.

نمودار ۱: مشخصات رساله‌های منتخب در سطوح عالی تحصیلات تکمیلی بر اساس سال دفاع

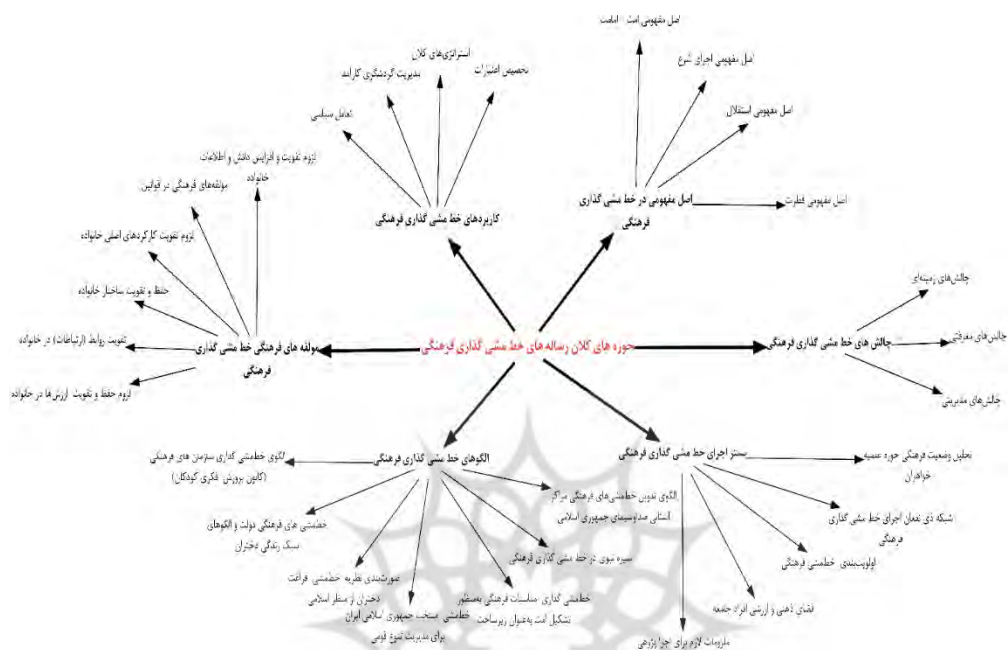

نمودار ۲: تعداد رساله‌های منتخب در سطوح عالی تحصیلات تکمیلی از منظر دانشگاه محل دفاع

در ادامه، یافته‌های فراترکیب در قالب جدول ۲ و شکل ۳ با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کودا-۲۰۰۰ آورده شده است.

جدول ۲: یافته فراترکیب

مقوله اصلی	مقوله فرعی
بستر اجرای خط مشی گذاری فرهنگی	فضای ذهنی و ارزشی
	ملزومات لازم برای اجرا پژوهی
	شبکه ذی‌نفعان اجرای خط مشی گذاری فرهنگی
	تحلیل وضعیت فرهنگی حوزه علمیه خاوران
	اولویت بندی خط مشی فرهنگی
الگوهای خط مشی گذاری فرهنگی	سیره نبوی در خط مشی گذاری فرهنگی
	الگوی تدوین خط مشی های فرهنگی مراکز استانی صداوسیما جمهوری اسلامی ایران
	الگوی خط مشی گذاری سازمانهای فرهنگی (کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان)
	خط مشی گذاری مناسبات فرهنگی به منظور تشکیل امت به عنوان زیرساخت و پایگاه حرکت تمدنی جهان اسلام
	خط مشی های فرهنگی دولت و الگوهای سبک زندگی دختران
	خط مشی منتخب جمهوری اسلامی ایران برای مدیریت تنوع قومی
	صورت بندی نظریه خط مشی فراغت دختران از منظر اسلامی
	چالشهای معرفتی
چالشهای خط مشی گذاری فرهنگی	چالشهای زمینه‌ای
	چالشهای مدیریتی
	اصل مفهومی فطرت
اصول مفهومی در خط مشی گذاری فرهنگی	اصل مفهومی اجرای شرع
	اصل مفهومی امت - امامت
	اصل مفهومی استقلال
	مؤلفه‌های فرهنگی در قوانین
مؤلفه‌های فرهنگی در خط مشی گذاری فرهنگی	لزوم حفظ و تقویت ارزشها در خانواده
	لزوم تقویت و افزایش دانش و اطلاعات خانواده
	لزوم تقویت کارکردهای اصلی خانواده
	حفظ و تقویت ساختار خانواده
	تقویت روابط (ارتباطات) در خانواده
	راهبردهای کلان
کاربردهای الگوهای خط مشی گذاری فرهنگی	مدیریت گردشگری کارآمد
	تعامل سیاسی
	تخصیص اعتبارات

شکل ۳: یافته‌های فراترکیب

د) بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش، برجسته‌سازی یافته‌های مهم منتج از بخش نتایج و یافته‌ها و تفسیر آنهاست. برای این کار، ابتدا هدف کلی پژوهش، یادآوری و در ادامه، یافته‌های اصلی در ارتباط با آن توضیح داده خواهد شد (کوب، ۲۰۱۳؛ شاه، ۲۰۱۶). همان‌طور که در بخشهای مختلف پژوهش نیز اشاره شد، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که حوزه‌های کلان رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و خط‌مشی‌گذاری فرهنگی چیست؛ تا با روشن کردن مسیر مناسب به منظور هدایت بهتر پژوهشهایی که در آینده پژوهشگران این حوزه انجام خواهند داد، قدمی در راستای بهتر شدن خط‌مشی‌گذاری فرهنگی برداریم.

بر اساس تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق، پاسخ سؤال اصلی پژوهش حاضر یا به عبارتی؛ اهمّ نتایج رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و خط مشی‌گذاری فرهنگی، به شرح ذیل است.

۱. بستر اجرای خط مشی فرهنگی

با توجه به اهمیت والای جایگاه فرهنگ در قیاس با سایر نظام‌های اجتماعی، می‌توان فرهنگ‌سازی در جامعه اسلامی (اجرای خط مشی‌های فرهنگی و ایجاد تأثیرات مثبت فرهنگی) را یکی از اهداف برجسته نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران دانست.^۱ شاهد این مدعا را می‌توان در تأثیر جنبه‌های مختلف فرهنگ در مقوله‌های غیر فرهنگی دید. برای نمونه، در عرصه مسائل اقتصادی در کشورهای مختلف، همواره پیوسته‌ها و ریشه‌های فرهنگی به عنوان تسهیلگر و یاری‌رسان در دستیابی به اهداف تعیین‌شده نمایان است. در عرصه سیاسی، بهره‌گیری از مقوله فرهنگ می‌تواند در اقناع مخاطب، همراهی و نیز مشارکت آنان در مسائل عمومی جامعه، از انتخابات تا سایر موارد، قابل رویت است. در مقوله‌های امنیتی جوامع نیز بحث امنیت فرهنگی را می‌توان شاهدهی بر این ادعا دانست.

اهمیت بستر لازم برای موفقیت اجرای خط مشی، به حدّی است که یکی از عوامل اصلی در اکثر الگوهای ارائه‌شده در حوزه خط مشی‌گذاری، همانا بستر لازم می‌باشد. برای نمونه، در پژوهشی که توسط گرجی‌پور و همکاران (۱۳۹۸) با عنوان «الگوی ارزشیابی فرایند خط مشی‌گذاری فرهنگی با رویکرد مطالعه کیفی اسناد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران» انجام شده است، یکی از مقوله‌های اصلی استخراجی، بسترسازی است؛ که نشانگر اهمیت بسترسازی در موفقیت فرایند خط مشی‌گذاری می‌باشد. در نمونه‌ای دیگر، یکی از ابعاد اصلی در مدل استخراجی بوستان رز و همکاران (۱۴۰۱)، بُعد بستر اجرای خط مشی است.

رساله‌های انجام‌شده در این حوزه، بیشتر به ملزومات لازم برای اجرا پژوهی، شبکه ذی‌نفعان، اولویت‌بندی خط مشی فرهنگی، تحلیل وضعیت فرهنگی حوزه علمیة خاوران و فضای ذهنی و ارزشی پرداخته‌اند. در حقیقت؛ بستر اجرا هدف بوده است و اینکه چه کارهایی می‌شود انجام داد تا بستری مناسب برای اجرای خط مشی فرهنگی داشت. در ادامه، از برخی از جنبه‌ها به این مسئله پرداخته شده است.

۱. نمونه بارز اهمیت این موضوع را می‌توان نامگذاری سال ۱۳۹۳ توسط مقام معظم رهبری به عنوان «فرهنگ و اقتصاد با عزم ملی و مدیریت جهادی» دانست.

در فرایند مرسوم خط مشی گذاری که از مسئله یابی و دستور کار شروع شده و به چرخه تدوین، اجرا و در نهایت، ارزیابی ورود می کند؛ می توان اهمیت بستر اجرا را به وضوح دید. خط مشی حتی اگر تدوین صحیح و جامعی داشته باشد، اما به منصه اجرا نرسد، ابتر و بی فایده محسوب می شود و چنین خط مشی ای علناً غیر مفید خواهد بود. پژوهشهای انجام شده در کشورهای مختلف نشان می دهد که تحلیل خط مشی عمومی یک زمینه تخصصی است که به صورت سنتی (با تمرکز بر مشارکت کنندگان در اجرا و علایق آنها)، به مطالعه و بررسی فرایند خط مشی گذاری متمرکز است. به همین دلیل، تدوین خط مشی های عمومی و نتایج حاصل از آن، تنها جنبه های مهم در طی فرایند خط مشی گذاری عمومی نیستند و بلکه نحوه اجرای خط مشی عمومی و عوامل مؤثر بر اجرا از قبیل ارتباطات، منابع لازم و میزان اعطای استقلال عمل به مجریان نیز از اهمیت بالایی برخوردار است (مارومه و همکاران، ۲۰۱۶). در واقع؛ بیشتر از فرایند تدوین خط مشی ها، می بایست بر اجرای خط مشی تأکید ورزید. از این رو، نهادهای متولی می بایست در تمامی مراحل فرایند خط مشی گذاری، نقش اصلی را ایفا کنند و از اجرای کامل و صحیح خط مشی های مدون اطمینان حاصل کنند (موگاگا و همکاران، ۲۰۱۵). همان طور که در رساله کد TE29 مطرح شده است؛ با اجرای موفق یک خط مشی است که می توان عملکرد متولیان، تصمیم گیران، خط مشی گذاران و نیز مجریان خط مشی را بررسی و ارزشیابی کرد. از این رو، در رساله های منتخب بررسی شده در این پژوهش می توان چنین بیان داشت که طراحی نظامهای اجتماعی در بستر اسلام بدون لحاظ کردن اقتضائات زمانی و مکانی (بدون توجه به امکان تحقق) طراحی نظام محسوب نمی شود.

۲. چالشهای خط مشی گذاری فرهنگی

با نگاهی جامع ولی ساده، فرایند کلی خط مشی گذاری مراحل ذیل را به ترتیب طی می کند: ابتدا مسئله ای مطرح می شود؛ مسئله در دستور کار سازمان مربوطه قرار می گیرد؛ برای یافتن راهکارهای حل مسئله، تدوین خط مشی انجام می گیرد؛ خط مشی تدوین شده برای اجرا ابلاغ می شود و ارزیابی خط مشی. چنانچه در مرحله تدوین خط مشی (مرحله مد نظر در این پژوهش)، عمل اصلی یعنی تصمیم گیری، از ویژگی ها و ضوابط دقیقی تبعیت کند، در نهایت آنچه تدوین می شود، تا حد زیادی می تواند در مرحله اجرا موفق باشد. تدوین خط مشی، حد واسط تنظیم دستور کار و اجرای خط مشی است که در بیشتر موارد نیز از آن غفلت

می‌شود (برلن و همکاران، ۲۰۱۴^۱). این در حالی است که اگر مرحله تنظیم دستور کار، مربوط به شناسایی هدفی است که باید بدان رسید؛ مرحله تدوین خط مشی، درباره چگونگی رسیدن به آن هدف است (جردن و تورنپنی، ۲۰۱۵^۲) و از این رو، باید توجه ویژه‌ای به آن شود.

نکات مذکور، مؤید این است که هر چند در مقوله خط مشی‌گذاری، فرایند اجرا بیشتر به چشم می‌آید؛ اما همین فرایند اجرا نیز عملاً در مرحله پیش از خود (مرحله تدوین خط مشی) تعیین تکلیف می‌شود؛ به گونه‌ای که موفقیت یا شکست اجرا تا حد زیادی به معقولیت و صحیح بودن فرایند تدوین آن مربوط می‌شود. دانایی‌فرد (۱۳۸۸) نیز دلیل اهمیت مرحله تدوین خط مشی را تأثیرگذار بودن برجسته آن بر سایر مراحل خط مشی‌گذاری از طریق احصای راهکارهای مقابله با یک مسئله عمومی می‌داند.

در رساله کد TE23 به این اشاره شده است که در نظام مقدس جمهوری اسلامی نیز به دلیل ماهیت دینی و اسلامی اصل نظام، همواره حضور (مستقیم و غیر مستقیم) حوزه‌های علمیه به عنوان نماینده مباحث دینی، در فرایند تدوین خط مشی‌ها، ضرورتی غیر قابل انکار است. از این رو، در برخی از رساله‌های بررسی‌شده، به این نقش و جایگاه، کمیت و کیفیت آن و چالشهای این حضور پرداخته شده است.

۳. کاربردهای خط مشی‌گذاری فرهنگی

فرایند خط مشی‌گذاری، تبلور خواسته‌ها و انتظارات جامعه از دولتها در راستای تدوین خط مشی‌ها و در قالب تصمیم‌گیری به صورت برنامه یا قانون است (الوانی، ۱۳۸۷)؛ لذا می‌توان اجزای شکل‌دهنده خط مشی عمومی را ارزشها، ایدئولوژی و ساخت سیاسی - اجتماعی حاکم بر جامعه دانست (الوانی و شلویری، ۱۳۹۵: ۶). یکی از انواع مهم و برجسته خط مشی‌های عمومی در جوامع مختلف، خط مشی‌های فرهنگی است. شاید بتوان دلیل اهمیت والای خط مشی‌های فرهنگی را در صبغه فرهنگی آن جستجو کرد. به عبارت دیگر؛ معناسازی، هسته اصلی تمام سازوکارهای فرهنگی مؤثر بر توسعه خط مشی است. فرهنگ شامل ایده‌ها، ایدئولوژی‌ها، ارزشها، مفاهیم و نظریه‌ها، دسته‌بندی‌ها، باورها، نگرشها، نظرات، هنجارها، طرح‌واره‌ها و پارادایم‌های شناختی، قابها، گفتمان، زبان گفتاری، نوشتاری یا اشاره‌ای و هر شیء مادی که به آن معنا تعلق می‌گیرد، می‌شود (بلاند و همکاران، ۲۰۱۴: ۱۵۰-۱۳۰). به همین دلیل، دامنه و بستر بهره‌گیری از خط مشی فرهنگی^۳ بسیار گسترده است. در برخی از رساله‌های

1. Berlan, Buse, Shiffman & Anaka

2. Jordan & Turnpenny

3. Cultural Policy (Social Policy)

بررسی شده، همچون رساله کد TE21، به کاربردهای خط مشی گذاری فرهنگی پرداخته شده است. بدین منظور به بررسی خط مشی های دولت و دستگاههای مرتبط در خصوص صنعت گردشگری در برنامه های توسعه اقتصادی، شرایط اقتصادی، قوانین و مقررات کلان و تخصیص اعتبارات پرداخته شده است.

۴. اصول مفهومی در خط مشی گذاری فرهنگی

در رساله کد TE29 به این نکته اشاره شده است که فرایند خط مشی گذاری طی دهه ها در ایران، همواره فراز و فرودهای متفاوت و گاه چالشی را گذرانده است. ظهور انقلاب اسلامی در قالب جمهوری اسلامی را می توان نوعی انقلاب زیربنایی، ساختاری و محتوایی در عرصه خط مشی گذاری در تمامی ابعاد، به خصوص فرهنگی دانست. اصلی ترین اندیشه مقوم جمهوری اسلامی، برآمده از جریانی اصولی و نظام مند است که نیازمند شناسایی و صورت بندی می باشد. این جریان حادث شده، دو بال مهم داد: از یک سو، منتقد جدی تجدد ایجاد شده و از سوی دیگر، واجد زیست جهانی ایرانی است؛ لذا نام بومی بر آن نهاد شده و در مسیر پژوهش، چهار اصل مفهومی (فطرت، اجرای شرع، امت - امامت و استقلال) در آن شناسایی شده است.

۵. مؤلفه های فرهنگی خط مشی گذاری فرهنگی

در رساله کد TE07، مرور خلاصه وار بر قوانین برنامه های توسعه در خصوص «کیفیت زندگی مرتبط با ابعاد سلامت»، حکایت از عدم وجود خط مشی های منسجم و جامع در حوزه سلامت دارد. آنچه در این ارتباط در برخی از رساله های بررسی شده آمده، نشان می دهد که مؤلفه های فرهنگی در مقوله یادشده تقریباً مغفول مانده است؛ لذا حوزه سلامت، فاقد مبانی فرهنگی منظم و به هم پیوسته است. به همین سبب، در برخی از رساله های مد نظر، به مؤلفه های فرهنگی همچون: لزوم حفظ و تقویت ارزشها در خانواده، لزوم تقویت افزایش دانش و اطلاعات خانواده، لزوم تقویت کارکردهای اصلی خانواده، حفظ و تقویت ساختار خانواده و نیز تقویت روابط (ارتباطات) در خانواده پرداخته شده است.

۶. الگوهای خط مشی گذاری فرهنگی

به عنوان آخرین مقوله در این مبحث، باید گفت که در برخی از رساله های بررسی شده با کد TE22، TE31، TE16، TE24 و TE18 به برخی از الگوهای خط مشی گذاری فرهنگی همچون: خط مشی منتخب جمهوری اسلامی ایران برای مدیریت تنوع قومی،

صورت‌بندی نظریه خط مشی فراغت دختران از منظر اسلامی، الگوی تدوین خط مشی‌های فرهنگی مراکز استانی صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، الگوی خط مشی گذاری سازمانهای فرهنگی (کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان) و خط مشی گذاری مناسبات فرهنگی به منظور تشکیل امت به عنوان زیرساخت و پایگاه حرکت تمدنی جهان اسلام پرداخته شده است.

با نگاهی به پژوهشهای مختلف در حوزه شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی، این مهم بر همگان آشکار می‌شود که زمینه شکل‌گیری این نظام مقدس، بروز انقلاب اسلامی با ماهیتی فرهنگی است. در همین راستا، آنچه با عنوان خط مشی گذاری فرهنگی در جامعه ایران اسلامی از آن یاد شده، هر چند در پژوهشهای مختلف (کمیلی فرد و همکاران، ۱۳۹۶؛ باقری فرد و همکاران، ۱۳۹۴؛ اسدی فر و همکاران، ۱۳۹۵؛ افتخاری و باباخانی، ۱۳۹۵؛ واعظی و همکاران، ۱۳۹۴؛ مشکی و خادمی، ۱۳۹۱؛ نقل از: گرجی‌پور و همکاران، ۱۳۹۸) از مراحل مختلف و متنوعی تشکیل شده است، اما فحوای کلام همه آنها را می‌توان این‌گونه بیان کرد که خط مشی گذاری فرهنگی؛ یعنی شناخت و رفع مسائل، مشکلات و معضلات فرهنگی جامعه در راستای رسیدن جامعه اسلامی به سمت تعالی و پیشرفت (اعظمی، ۱۴۰۳). از همین رو، در برخی از رساله‌های بررسی‌شده (همچون رساله کد TE04) می‌توان پرداختن به سیره نبوی در خط مشی گذاری فرهنگی را مشاهده کرد؛ زیرا خط مشی گذاری فرهنگی، محل تلاقی خط مشی گذاری عمومی و فرهنگ است و به همین دلیل در پژوهشهای پژوهشگران و اندیشه‌ورزان، با رویکردی اسلامی به این حوزه نظری پرداخته شده است؛ با این هدف ایدئال که بتوانند با تکیه بر سیره نبوی (به عنوان اسوه حسنه)، اصول خط مشی گذاری مطلوب فرهنگی با رویکرد اسلامی را استخراج کنند.

به طور خلاصه؛ همان‌طور که اشاره شد و در پاسخ‌دهی به سؤال اصلی پژوهش حاضر نیز به صورت مبسوط بررسی شد، در کل فرایند پژوهش حاضر، سعی بر آن بوده تا بیشتر به محتوای رساله‌های مدیریت و خط مشی گذاری فرهنگی در جامعه منتخب پژوهش توجه شود. تلاشهای پژوهشی صورت گرفته در راستای یافتن پاسخ برای این سؤال برجسته و قابل تأمل بوده که: حوزه‌های کلان رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و خط مشی گذاری فرهنگی چیست؟ و به عبارتی؛ اهم نتایج رساله‌های انجام‌شده در حوزه مدیریت و خط مشی گذاری فرهنگی چیست؟ فارغ از نقاط قوت (تنوع موضوعی، سازمانی و جغرافیایی در انتخاب موضوع پژوهش) و ضعف (تمرکز بیشتر بر مباحث نظری و تمایل کمتر پژوهشگران برای ورود به بسترهای کاربردی و عملیاتی خط مشی گذاری فرهنگی که البته سخت، پیچیده

و نیازمند همکاری و همراهی بیشتر مسئولان است) رساله‌های مذکور، بررسی‌های انجام‌شده حکایت از میل پژوهشگران در این حوزه برای گذر از راهبردهای پژوهشی صرفاً مروری و نظری به سمت راهبردهای کاربردی و ملموس‌تری همچون: اقدام‌پژوهی^۱، طراحی‌پژوهی^۲ یا مطالعه موردی^۳ دارد که در آنها با نگاهی مسئله‌محور و کاربردی (ارائه انواع مدل‌های خط مشی‌پژوهی و خط مشی‌گذاری فرهنگی)، توجه به بستر و زمینه پژوهش با هدف مسئله‌یابی و حل مسئله به صورت اصولی و کارآمد، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

۷. پیشنهادها

هر پژوهش در کنار یافتن پاسخهای مناسب برای مسئله پژوهش، به صورت همزمان باعث گشوده شدن پای چند پرسش جدیدتر^۴ در حوزه مسئله محقق می‌شوند (کوب، ۲۰۱۳)؛ پرسشهایی از این قبیل که: بر اساس موارد بیان شده در بخشهای قبلی پژوهش، چه تحقیقات جدیدی می‌بایست انجام شوند؟ یافته‌های اصلی در پژوهش حاضر، منجر به پیدایش چه پرسشهای جدیدی شده است؟ در همین راستا و در خلال انجام پژوهش حاضر، ایده‌ها و سؤالات جدیدی برای پژوهشگر پدیدار شد که می‌تواند به عنوان پیشنهاد، توسط پژوهشگران آتی بهره‌برداری شود.

- پژوهشگران در موضوعات مختلف (سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و غیره)، به پژوهش در خصوص محتوای رساله‌های به سرانجام رسیده به بررسی و پژوهش بپردازند.
- پژوهشگران با روشهای فرامطالعه و به عنوان مطالعات دست‌دوم، محتوای رساله‌های انجام‌شده را بررسی و از این گذر، خلأهای پژوهشی در این حوزه را استخراج کنند.
- پژوهشگران سازمانی با رویکرد کاربردی، می‌توانند نتایج این پژوهش را به صورت بومی‌سازی شده بررسی و تحلیل و از آنها بهره‌برداری کنند.
- پژوهشگران سازمانی با رویکرد انتقادی، موانع اجرایی شدن رساله‌های انجام‌شده در سازمانها را بررسی کنند و با ارائه راه‌حلهای عملیاتی و امکان‌پذیر، گامی مؤثر برای فراهم کردن شرایط کاربردی شدن نتایج رساله‌ها بردارند.

1. Action Research
2. Design Research
3. Case Study
4. Suggestions for Further Research

بررسی محتوایی رساله‌های مدیریت و خط مشی‌گذاری... ❖ ۴۳

- پژوهشگران آتی می‌توانند برای افزایش غنای کار در سالهای آتی (با رعایت ضوابط علمی) به بسط و توسعه نمونه‌های پژوهش برای رسیدن به نتایج بهتر و ملموس‌تر اقدام کنند.
- خروجی این پژوهش را می‌توان با روشهای کمی و سنجشی آزمون کرد.
- پژوهشگران آتی نتایج حاصل از این پژوهش را به صورت نگارش علمی (بسته سیاسی، توصیه‌نامه سیاسی یا گزارش سیاسی) برای هرگونه بهره‌برداری مدیران، تصمیم‌گیران و خط مشی‌گذاران سازمانهای فرهنگی کشور فراهم و ارائه کنند.
- موضوع پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش‌شناسی‌های دیگر تحقیق (پارادایم‌های دیگر، رویکردهای دیگر، صبغه‌های متنوع، راهبردهای مختلف و سایر ابزارها و رویه‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها) انجام شود.
- نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند در سازمانهای مربوط به خط مشی‌گذاری فرهنگی، به عنوان نظام مسائل حائز اهمیت، مد نظر قرار گرفته و در اختیار پژوهشگران برای تحقیقات آتی قرار گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- استوار، مجید (۱۴۰۰). «نقش نخبگان فکری در سیاستگذاری فرهنگی پهلوی اول». مطالعات میان فرهنگی، ش ۱۶ (۴۶): ۳۹-۴۸.
- اعظمی، امیر (۱۴۰۳). *ارائه چارچوب ارزیابی تأثیرات تنظیم‌گری در تدوین خط مشی‌های فرهنگی*. رساله دکتری. دانشگاه تهران (دانشکده‌گان مدیریت).
- الوانی، سید مهدی (۱۳۸۷). *تصمیم‌گیری و خط مشی‌گذاری دولتی*. تهران: سمت.
- الوانی، سید مهدی و میثاق شلویری (۱۳۹۵). *اجرای خط مشی عمومی، دیدگاه‌های نظری و راهکارهای عملی*. تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- انصاری، محمدرضا؛ عباسعلی قیومی، سید رضا صالحی امیری، فاطمه عزیزآبادی فراهانی و محسن قدمی (۱۴۰۰). «*ارائه الگوی خط مشی‌گذاری فرهنگی با رویکرد تحول (مورد مطالعه: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران)*». مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ش ۱۱ (۳۹): ۴۶-۶۶.
- بوستان رز، جمال؛ حسین رحمان‌سرشت، فتاح شریف‌زاده و محمدتقی تقوی‌فرد (۱۴۰۱). «*مدل اجرای هوشمند خط مشی‌های عمومی در سازمانهای دولتی: مطالعه‌ای با روش داده‌بنیاد*». انجمن علوم مدیریت ایران، ش ۱۷ (۶۵): ۲۹-۵۱.
- پورعزت، علی‌اصغر؛ محمدرضا باقری، شهلا باقری میاب و محمد مهدی مظاهری (۱۳۹۲). «*تدوین سیستم خط مشی‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر با استفاده از هم‌افزایی مدلها*». راهبرد فرهنگ، ش ۶ (۲۲): ۱۳۵-۱۶۲. <https://sid.ir/paper/492676/fa>.
- حاجی ملایریزایی، حمید (۱۳۹۵). «*ارائه الگوی اسلامی ایرانی اجرای خط مشی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*». مدیریت اسلامی، ش ۲۴ (۳): ۷۳-۹۲.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۸). «*روش‌شناسی تدوین خط مشی ملی کارآفرینی کشور: چارچوب مفهومی*». توسعه کارآفرینی، ش ۲ (۶): ۱۲۵-۱۵۵.
- رستخیز، مهسا (۱۴۰۱). «*خط مشی‌گذاری فرهنگی بر مبنای مکتب حضرت علی (ع)*». کنفرانس ملی مدیریت و کارآفرینی در مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی (با محوریت محرومیت‌زدایی در منطقه جازمو. <https://sid.ir/paper/1065691/fa>
- رمضانی، مهدی؛ اصغر پرتوی، حسن عیوض‌زاده و فرشید جعفری (۱۳۹۸). «*سیاستگذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران: پیشینه، الگوها و آسیبها (با تأکید بر مفهوم مرجعیت)*». راهبرد اجتماعی فرهنگی، ش ۳۲ (۸): ۶۹-۹۶.
- قربانی‌زاده، وجه‌الله؛ فتاح شریف‌زاده، داوود حسین‌پور و محمود مروج (۱۳۹۶). «*ارائه الگوی خط مشی‌گذاری سازمانهای فرهنگی (مورد مطالعه: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان)*». سیاستگذاری عمومی، ش ۳ (۳): ۶۱-۷۸.

بررسی محتوایی رساله‌های مدیریت و خط مشی‌گذاری... ۴۵

— گرجی‌پور، حسین؛ وحید خاشعی، علیرضا اسلامبولچی و علی اصغری صارم (۱۳۹۸). «الگوی ارزشیابی فرایند خط مشی‌گذاری فرهنگی با رویکرد مطالعه کیفی اسناد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران». مدیریت دولتی، ش ۱۱(۱): ۷۲-۴۷.

- References :
- Astwar, Majid (2021). "The role of intellectual elites in the cultural policymaking of Pahlavi I". Intercultural Studies, vol. 16(46): 48-39.
- Aazami, Amir (2024). **Providing a framework for evaluating regulatory effects in formulating cultural policies**. Doctoral dissertation. University of Tehran (Faculty of Management).
- Alwani, Seyyed Mehdi (2007). **Decision making and government policy**. Tehran: sa
- Alwani, Seyyed Mehdi and Mithaq Shalviri (2015). **Implementation of public policy, theoretical views and practical solutions**. Tehran: Center for Public Administration Education.
- Ansari, Mohammadreza and others (2021). "Presenting the cultural policy model with the transformation approach (Study case: Islamic Azad University, Tehran Science and Research Unit)". Strategic Studies of Public Policy, No. 11(39): 66-46.
- Bostan Rose, Jamal and others (2022). "The model of intelligent implementation of public policies in government organizations: a study with the data base method". Iranian Association of Management Sciences, Vol. 17(65): 51-29.
- Pour ezzat, Ali Asghar and others (2012). "Development of a future-oriented cultural policy system using the synergy of models". Culture Strategy, No. 6(22): 162-135. <https://sid.ir/paper/492676/fa>
- Haji Mollamirzaei, Hamid (2015). "Presenting the Iranian Islamic model of implementing the cultural policies of the Islamic Republic of Iran". Islamic Management, vol. 24(3): 92-73.
- Danaeifard, Hassan (2008). "Methodology of developing the country's national entrepreneurship policy: conceptual framework". Entrepreneurship Development, Vol. 2(6): 125-155.
- Rastkhiz, Mahsa (2022). "Cultural policy based on the school of Hazrat Ali (P.B.U.H)". National conference of management and entrepreneurship at the school of Martyr Haj Qassem Soleimani (with the focus on removing deprivation in Jazmo region). <https://sid.ir/paper/1065691/fa>
- Ramezani, Mehdi and others (2018). "Cultural politics of the Islamic Republic of Iran: background, patterns and pathology (with an emphasis on the concept of authority)". Social and Cultural Strategy, Vol. 32(8): 69-96.
- Ghorbanzadeh, Vajihullah and others (2016). "Presentation of the policy model of cultural organizations (case study: center for intellectual development of children and adolescents)". Public Policy, Vol. 3(3): 61-78.

- Gurjipour, Hossein and others (2018). "Evaluation model of cultural policy-making process with the approach of qualitative study of cultural documents of the Islamic Republic of Iran". *Public Administration*, vol. 11(1): 47-72.
- Adilazuarda, M.F.; S. Mukherjee, P. Lavania, S. Singh, A. Dwivedi, A.F. Aji, ... & M. Choudhury (2024). "Towards measuring and modeling" culture". In: *Ilms: A survey. arXiv preprint arXiv:2403.15412*.
- Alasuutari, P. & A. Kangas (2020). "The global spread of the concept of cultural policy". *Poetics*, 82: 101445.
- Anton, T.J. (1969). "Policy-making and political culture in Sweden". *Scandinavian Political Studies*.
- Ballico, C. & A. Watson (Eds.). (2020). **Music cities: Evaluating a global cultural policy concept**. London: palgrave macmillan.
- Bayat, M. & S. Yahyaei (2022). "The Roots of Cultural Policy in the Islamic Republic of Iran: In the speech of three scholars of Iran Islamic Revolution in 1979 (Shariati, Motahari and Fardid)". *Contemporary Researches on Islamic Revolution*, 4(13): 115-139.
- Beland, Daniel; J. Kimberly Morgan & Christopher Howard (2014). **Oxford Handbook of U.S. Social Policy**. London: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199838509.001.0001>
- Berlan, D.; K. Buse, J. Shiffman & S. Tanaka (2014). "The bit in the middle: a synthesis of global health literature on policy formulation and adoption". *Health Policy and Planning*, 29: iii23–iii34.
- Burstein, P. (1991). "Policy domains: Organization, culture, and policy outcomes". *Annual review of Sociology*, 17(1): 327-350.
- Gaio, A.; A. Joffe, J.J. Hernández-Asssta & ... Drgićiii é eeii é (4444). "Decolonising the cultural policy and management curriculum–reflections from practice". *Cultural trends*, 33(2): 141-158.
- Dubois, V. (2013). "Cultural policy regimes in Western Europe". *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition., xx.
- Jordan, A.J. & J.R. Turnpenny (2015). **The Tools of Policy Formulation: Actors, Capacities, Venues and Effects**. New Horizons in Public Policy Series, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, [dx.doi.org/10.4337/9781783477043](https://doi.org/10.4337/9781783477043).
- Manimozhi, G. & P. Srinivasan (2018). "A meta synthesis of content analysis approaches". *American Journal of Educational Research*, 6(6): 632-637.
- Marume, S.B.M. (2016). "Public Policy and Factors Influencing Public Policy". *International Journal of Engineering Science Invention*, 5(6): 6-14.
- Marume, S.B.M.; C. Mutongi & N.C. Madziyire (2016). "An Analysis of Public Policy Implementation". *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 18(4): 86-93.
- Mugwagwa, J.; D. Edwards & S. De Haan (2015). "Assessing the implementation and influence of policies that support research and innovation systems for health: the cases of Mozambique, Senegal, and Tanzania". *Health Research Policy and Systems*, 13(21).

- Muller, R.; K. Spang & S. Ozcan (2009). "**Cultural differences in decision making in project teams**". *International journal of managing projects in business*, 2(1): 70-93.
- Rosselli, M.; I.V. Uribe, E. Ahne & L. Shihadeh (2023). "**Culture, ethnicity, and level of education in Alzheimer's disease**". *Neurotherapeutics*, 19(1): 26-54.
- Shafiee, M.; S. Gheidi & M.S. Khorrami (2020). "**Proposing a new framework for personal brand positioning**". *European Research on Management and Business Economics*, 26(1): 45-54.
- Shavitt, S. & A.J. Barnes (2020). "**Culture and the consumer journey**". *Journal of retailing*, 96(1): 40-54.
- Schneider, Z.; D. Whitehead, G. LoBiondo-Wood, P.R. Faan, J. Haber & P.R. Faan (2020). **Nursing and midwifery research: Methods and appraisal for evidence based practice**. Elsevier. Edition 6
- Yates, J.F. & S. De Oliveira (2016). "**Culture and decision making**". *Organizational behavior and human decision processes*, 136: 106-118.

